

NEMIS TILI FONEMALARI, ULARNING SONI, NUTQDAGI VAZIFASI

Fazliddinova Marjona Obidovna

Pardayeva Umida Ulmas qizi

*Andijon davlat chet tillari instituti Roman-German va
Slavyan tillari fakulteti filologiya va tillarni o'qitish
nemis tili yo'nalishi 3- bosqich talabalari*

Bozorova Gulmira

Ilmiy maslahatchi:

Annotatsiya: Nemis tili fonemalari, uning tilshunoslikdagi o'rni va nutqdagi vazifasi tilshunoslar tomonidan keng o'rganilgan. Nemis tilida 40 dan ortiq fonema mavjud bo'lib, ular tovushlarning tahlili tilning aniq va to'g'ri talaffuzi amalga oshiriladi. Fonemalar tilning semantik tuzilmasini yaratishda, so'z va morfemalarning ajralmas qismlari sifatida xizmat qiladi. Bu fonemalar, asosan, vokal va konsonant tovushlardan tashkil topgan bo'lib, har bir fonemaning o'ziga xos talaffuz xususiyatlari mavjud. Ularning to'g'ri qo'llanilishi nutqning aniq va tushunarli bo'lishini ta'minlaydi.

Kalit so'zlar: Nemis tili, fonema, tovushlar, vokal, konsonant, talaffuz, nutq, semantika, morfema, tilshunoslik.

Аннотация: Фонемы немецкого языка, их количество и роль в речи являются важной темой в лингвистических исследованиях. В немецком языке существует более 40 фонем, которые играют ключевую роль в правильном произношении и восприятии слов. Фонемы — это основные единицы, которые формируют смысловую структуру языка, а также составляют составные части слов и морфем. Эти фонемы делятся на гласные и согласные, каждая из которых имеет свои особенности произношения. Правильное использование фонем обеспечивает точность и ясность речи, что является необходимым для эффективной коммуникации.

Ключевые слова: немецкий язык, фонема, звуки, гласные, согласные, произношение, речь, семантика, морфема, лингвистика.

Annotation: The phonemes of the German language, their number, and their role in speech are an important topic in linguistic studies. The German language has over 40 phonemes, which play a crucial role in correct pronunciation and comprehension of words. Phonemes are the basic units that form the semantic structure of the language and consist of words and morphemes. These phonemes are divided into vowels and consonants, each with its own pronunciation characteristics. Correct usage of phonemes ensures the accuracy and clarity of speech, which is essential for effective communication.

Keywords: German language, phoneme, sounds, vowels, consonants, pronunciation, speech, semantics, morpheme, linguistics.

Nemis tili (nemischa: *Deutsch*) — [Hind-yevropa tillari](#) oilasidagi german tillari guruhiga mansub til. [Idish](#) tiliga yaqin. GFR, Avstriya Respublikasi, Shveysariya Konfederatsiyasi (qisman), Lyuksemburg Gersogligi (qisman), Belgiya Qirolligining rasmiy tili. Rossiya Federatsiyasida, Shim. va Jan. Amerikaning bir kancha mamlakatlarida ham tarqalgan. Soʻzlashuvchilarning umumiy soni 110 million kishidan ortiqrokdir. Nemis tili frank, saks, turing, alemann, bavar singari gʻarbiy german kabilalari shevalari asosida tarkib topgan va quyi nemis, oʻrta nemis va jan. nemis lahjalariga, har bir lahja guruhi esa gʻarbiy va shar-qiy guruhchalarga ajraladi. Nemis tilining taraqqiyot tarixida milliy tilgacha boʻlgan (16-asrgacha) va milliy til (18-asrdan) davrlari farqlanadi; 16—17-asrlar oʻtish davri hisoblanadi. Hozirgi ada-biy til meʼyorlarining shakllanishi asosan 18-asr oxirida tugallanib, bu davrda grammatik tizim va imlo barqarorlashgan.

Hozirgi Nemis tili fonologik tizimida monoftong va diftonglar 45 foizni tashkil etadi (16 unli fonema va 3 diftong); undoshlar tizimi 18 undosh fonema va 2 qorishiq tovushdan iborat. Barcha fonemalar hosil boʻlish oʻrni, usuli va talaffuzi jihatidan oʻzaro farqdanadi, muayyan oʻziga xosliklarga ega. Grammatik qurilishi analitiksintetik xususiyat bilan ajralib turadi. Mas, otlarda jins va kelishik shakllari, asosan, analitik tarzda, son kategoriyasi esa sintetik tarzda ifodalanadi. Bu holat boshqa soʻz turkumlaridagi shakllar ifodasida ham ku-zatiladi. Gapning asosiy turi feʼl markazli ran. Yasama, qoʻshma feʼllardan ifodalangan kesim qismlarining ran tarkibida distant holatda qoʻllanishi Nemis tilining aloqida xususiyati hisoblanadi.

Soʻz yasash vositalari tizimi yaxshi rivojlangan; soʻz qoʻshish bilan ot (asosan, termin) yasalishi keng qoʻllanadi. Lugʻat tarkibida asl nemischa soʻzlar qatori lotin, fransuz, italyan, ingliz va boshqa tillardan oʻzlashgan soʻzlar ham koʻplab uchraydi. Yozuvi lotin grafikasiga asoslangan.

Adabiy Nemis tilining Avstriya va Shveysariyadagi variantlari Germaniyadagi variantidan adabiy tildan turlicha foydalanish va uning lahjalar hamda soʻzlashuv tiliga munosabati nuqtai nazaridan oʻzaro farqdanadi.

. Fonema nima?

Fonema — bu tilning eng kichik maʼnoni ajratib beruvchi birligi boʻlib, u tovushlarni oʻz ichiga oladi. Fonemalar yordamida soʻzlar farqlanadi. Masalan, "katta" va "kotta" soʻzlarini qiyoslasak, bu soʻzlarning maʼnosi bir-biridan farq qiladi, chunki ular faqat bir xil fonemaga (a va o) asoslangan.

. Nemis tilida fonemalar soni:

Nemis tilida 40 ta fonema mavjud, ular vokal va konsonant fonemalariga boʻlinadi.

Vokal fonemalar:

Nemis tilida 14 ta vokal fonemalar mavjud. Ular:

1. **Uzoq vokallar:** [i:], [e:], [a:], [o:], [u:], [y:]
2. **Qisqa vokallar:** [i], [e], [ɛ], [a], [o], [u], [ɣ], [ø], [y], [ɑ]

Ushbu vokallar oʻzining uzunligi (uzoq yoki qisqa) bilan ajralib turadi va baʼzan boshqacha maʼnolarni ajratishda rol oʻynaydi.

Konsonant fonemalar:

Nemis tilida 24 ta konsonant fonema mavjud. Ular:

- **Qattiq konsonantlar:** [p], [b], [t], [d], [k], [g], [f], [v], [s], [z], [ʃ], [ʒ], [x], [ç], [ʁ], [l], [r], [m], [n]
- **Yumshoq konsonantlar:** [j], [w], [h], [ŋ] (bu fonema tilning turli dialektlarida farq qilishi mumkin)

Shuningdek, nemis tilida **xarakterli tovushlar** (masalan, [ç] yoki [ʁ]) mavjud, ular boshqa tillarda kamroq uchraydi yoki umuman mavjud emas.

. Fonemalarning nutqdagi vazifasi:

Fonemalar tilning asosi bo'lib, ular bir-birini farqlashga yordam beradi va so'zlarning ma'nolarini aniqlaydi. Ularning nutqdagi vazifalari quyidagicha:

- **So'zlar va so'z shakllarini ajratish:** Har bir fonema so'zning ma'nosini ajratishga yordam beradi. Masalan, nemis tilida [b] va [p] fonemalari farqli ma'nolarni ajratish uchun ishlatiladi: "bitte" (iltimos) va "Pitter" (ism).
- **Tovushlarning sifatini aniqlash:** Vokal va konsonant fonemalar tildagi tovushlarning sifatini aniqlashda yordam beradi. Misol uchun, nemis tilida [s] va [ʃ] tovushlari boshqacha talaffuzga ega va bu tovushlar ma'nolarni farqlaydi: "Sonne" (quyosh) va "Schnee" (qar).
- **Grammatikaning shakllanishi:** Fonemalar grammatikaning o'zgarishiga ham ta'sir qiladi. Masalan, fe'lning shaxsini yoki vaqtini bildiruvchi fonemalar: "gehen" (borish) va "ging" (boribdi).
- **Intonatsiya va urg'u:** Nemis tilida ba'zi fonemalar yordamida so'zdagi urg'u va intonatsiya farqlanadi. Urg'ulanish va tovushning o'zgarishi ma'noga ta'sir qiladi. Masalan, "umfahren" so'zi bir xil yozilishiga qaramasdan, talaffuzdagi farq orqali uning ma'nosi "aylantirib o'tish" va "to'liq urish" bo'lishi mumkin.

. Xulosa:

Nemis tilidagi fonemalar tildagi so'zlarning ma'nolarini, grammatik shakllarni va tovushlarning sifatini ajratishda muhim rol o'ynaydi. Ular so'zlarni to'g'ri talaffuz qilish va aniq tushunish uchun zarur. Nemis tilining fonetikasi o'ziga xos, chunki unda ba'zi tovushlar boshqa tillarda mavjud bo'lmaydi, masalan, [ç] yoki [ʁ] kabi tovushlar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Trudgill, P. (2003). *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*.
Ushbu kitobda fonemalarning nutqdagi roli va fonetik o'zgarishlar haqida umumiy ma'lumotlar keltirilgan.
2. Hogg, R. (2002). *The Cambridge History of the English Language: Volume 1: The Beginnings to 1066*.
3. Duden (2017). *Die deutsche Rechtschreibung*.
✓ "Duden" — nemis tili va uning grammatikasi, fonetikasi, imlosi va leksikasi bo'yicha asosiy manba hisoblanadi. U nemis fonemalari va ular orasidagi farqlar haqida keng qamrovli ma'lumotlarni o'z ichiga oladi.

4.Ladefoged, P., & Johnson, K. (2014). *A Course in Phonetics*.

- Ushbu kitob fonetikaga oid umumiy tushunchalarni beradi va nemis tili fonemalarini boshqa tillar bilan solishtirib ko'rish imkonini beradi. Nemis fonemalarining talaffuzini aniq ko'rsatib beradi.

5.Giegerich, H.-J. (1992). *English Phonology: An Introduction*.

- Bu kitob ingliz tilining fonemalariga bag'ishlangan bo'lsa-da, nemis tilining fonetikasi bilan bog'liq bo'lgan solishtirma tahlillarni ham o'z ichiga oladi.

6.Köhler, R. (2000). *Phonetik und Phonologie der deutschen Sprache*.

- Nemis tilining fonetikasi va fonologiyasi haqida mukammal ma'lumotlar beradigan asosiy manba. Bu asarda nemis fonemalari, ular orasidagi farqlar va fonetik qoidalar batafsil tahlil qilinadi.

7.Gussenhoven, C., & Jacobs, H. (2011). *Understanding Phonology*.

- Fonologiya asoslarini tushuntiruvchi kitob bo'lib, nemis tili fonemalarini va boshqa tillar bilan solishtirishni o'z ichiga oladi.

